

The Causes and Consequences of Reverse Migration to Rural Communities in Iran: A Meta Synthesis Approach

Hassan Izady¹ , Fatemeh Zarghamifar²

1. (Corresponding Author) *Department of Urban Planning and Design, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran*

Email: izady@shirazu.ac.ir

2. *Department of Urban Planning and Design, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran*

Email: zarghamifar@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:
[Research Paper](#)

Article History:

Received:

7 July 2025

Received in revised form:

11 October 2025

Accepted:

20 November 2025

Available online:

24 December 2025

Keywords:

*Development,
Meta-synthesis,
Rural community of Iran,
Rural Development,
Reverse migration.*

ABSTRACT

Rural communities and peri-urban areas in Iran have been experiencing a new phenomenon of reverse migration in recent years. In the last few years, some researchers have focused on migrants' motives and the causes and consequences of this phenomenon. This research aims to identify the causes and consequences of reverse migration to rural communities in Iran through a synthesis-based approach. The unit of analysis in this study consists of Persian-language research articles with domestic case studies found in databases such as Noormags, Magiran, SID, ISC, Google Scholar, Civilica, the Comprehensive Human Sciences Portal, and Elmnet, covering the period from 2011 to 2024. By searching the above databases, 61 articles were found. They were reviewed using the Critical Assessment Skills Program (CASP) and eventually reduced to 35 articles. The selected articles were analyzed using Sandlowski and Barroso's seven-step model. The findings show that 7 components and 32 concepts were effective in shaping reverse migration, the most important of which were employment status and income. The consequences of reverse migration are also classified into 7 components and 27 concepts, with the creation of jobs and income and the Importing of different facilities to the villages, entrepreneurial growth, and economic development among the most important consequences of this phenomenon. Researchers, planners, and managers can potentially utilize the findings to improve their understanding and planning of the phenomenon.

Citation: Izady, H., & Zarghamifar, F. (2025). The Causes and Consequences of Reverse Migration to Rural Communities in Iran: A Meta Synthesis Approach. *Journal of Rural Research*, 16 (4), 147-167.
<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.379346.1968>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

The phenomenon of reverse migration (population movement from urban to rural areas) has gained attention in recent years in many societies, including Iran, for various reasons such as lifestyle changes, infrastructure development in rural areas, and increased awareness of healthy living. In the past, migration from rural to urban areas was a prevalent trend, but in some regions, the trend is now reversed. This phenomenon is significant not only for the migrants but also for society and the economy. Rural areas are popular destinations for people because they want to escape city noise and pollution and have access to clean air and pristine nature. Rural infrastructure development, changes in lifestyle, and perspectives on work and income are other factors that contribute to this migration. The significant shift in migration patterns leads to new opportunities and diverse economic, social, cultural, and environmental consequences. Some Iranian researchers are paying attention to the recognition of reverse migration as a new socio-economic phenomenon and its causes and consequences. The primary purpose of this article is to identify the reasons and effects of reverse migration in rural communities in Iran by employing the meta-synthesis approach.

Methodology

The purpose of this research is applied, while the methodology is descriptive-analytical. The data required was collected using documentary and library methods. The research objective was achieved through the meta-synthesis method, a powerful technique for combining the results of multiple studies and allowing researchers to gain a comprehensive view of the subject under study. The unit of analysis in this research comprises Persian-language scientific research articles with domestic case studies published in databases such as Noormags, Magiran, SID, ISC, Google Scholar, the Comprehensive Human Sciences Portal, and ElmNet during the period 1390-1403 (2011-2024). At first, 61 articles were discovered, but after several reviews and the use of the Critical Appraisal

Skills Programme (CASP), 26 articles were eliminated, leading to the selection of 35 articles that were most relevant to the research topic. Sandelowski and Barroso's seven-step method was employed to analyze these articles.

Results and discussion

Rural attraction and urban repulsion factors have a significant impact on reverse migration in Iran. Given the significance of the subject and the occurrence of this phenomenon in Iran, as well as the availability of adequate research in this field, Analyzing the content of these studies through the meta-synthesis method is necessary to identify the causes and consequences of this phenomenon, identify knowledge gaps, develop theoretical knowledge, and help with policy-making and intervention planning. The causes and consequences of this phenomenon in Iran were analyzed by evaluating 35 selected articles. The findings indicate that reverse migration to rural areas is influenced by seven components (environmental-natural, social, cultural, economic, psychological, physical, and political), and 32 concepts, as well as six components (environmental-natural, social, cultural, economic, psychological, and physical) and 27 concepts related to their consequences, were identified. Among the factors influencing the occurrence of reverse migration in Iran, job status, capital and income level, housing prices, living costs, climate conditions, pollution levels, and kinship relations were most emphasized by Iranian researchers. Additionally, among the consequences of reverse migration, job creation, and income generation, the influx of various facilities in rural areas, entrepreneurship, growth, rural economic development, land-use change, rural reconstruction, and population distribution and balance were highlighted. Overall, the findings of Iranian researchers in this field align with the results of similar foreign studies in some cases. According to researchers like Silvie and Shaw (2011), Stockdale and Catney (2014), Stark (2018), Kotzé and Bosman (2020), Anwar et al. (2021), and Desmond et al. (2024), reverse migration occurs nationally and internationally, mostly for broad economic

and social goals. In developed countries, reverse migration can provide opportunities to strengthen investment and economic growth in rural areas facing population decline. Reverse migration in foreign countries often happens due to limited access to resources and facilities, family ties and social networks, economic opportunities, investment, and employment, with consequences including economic growth, innovation, entrepreneurship, and strategies for broader population and economic development and balance. However, reverse migration in Iran is driven by job opportunities, affordable housing, suitable and clean weather in rural areas, and escaping the problems of urban life.

Conclusion

In recent years, reverse migration has attracted the attention of many countries, including Iran, and various studies have been conducted using different methods to investigate the causes and consequences of this phenomenon in different dimensions. Through the meta-synthesis of these studies, we obtained a comprehensive and coherent picture of the state of reverse migration in Iran. The causes and consequences of this phenomenon were analyzed by reviewing 35 selected articles. According to the findings, reverse migration in Iran is mostly due to economic factors, and it has been successful in creating job opportunities, increasing income, and encouraging entrepreneurship in rural communities. It has also led to land-use change and rural reconstruction and contributed to population distribution and balance. The results of this research are valuable for decision-making at various levels, including policy-making, planning,

and individual decision-making, and can also be used by researchers in future studies. Given that this research only focused on domestic studies, it is recommended that a comparative analysis of the causes and consequences of reverse migration with an analysis of foreign studies be conducted. Furthermore, topics such as the role of modern technology, the impact of climate change on reverse migration, examining reverse migration patterns in different regions of Iran, future foresight of this subject, and its impact on sustainable rural development should be considered by Iranian researchers. By combining the results of various studies (domestic and foreign), more comprehensive theoretical models can be developed to explain better and interpret the phenomenon of reverse migration, predict future trends, and plan accordingly.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

علل و پیامدهای مهاجرت معکوس به جوامع روستایی در ایران: رویکرد فراترکیب

حسن ایزدی^۱ ✉، فاطمه ضرغامی فر^۲

۱- نویسنده مسئول، بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: izady@shirazu.ac.ir

۲- بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: zarghamifar@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

در سال‌های اخیر مهاجرت معکوس به اجتماعات روستایی و نواحی پیراشهری به‌عنوان یک پدیده نوین در ایران مطرح شده است. برخی از پژوهشگران در سال‌های اخیر بر روی انگیزه‌های مهاجران، علل و پیامدهای این پدیده تمرکز کرده‌اند. هدف این پژوهش، شناسایی علل و پیامدهای مهاجرت معکوس به اجتماع روستایی در ایران با بهره‌گیری از رویکرد سنتزپژوهی (فراترکیب) است. واحد تحلیل در این پژوهش، مقاله‌های علمی - پژوهشی فارسی‌زبان با نمونه مطالعاتی داخلی است که در پایگاه اطلاعاتی نظیر ISC، SID، Magiran، Noormags، گوگل اسکالر، سیویلیکا، پرتال جامع علوم انسانی و علم نت، در دوره زمانی (۱۳۹۰-۱۴۰۳) یافت شده‌اند. با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی فوق ۶۱ مقاله یافت شد که با استفاده از برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی (CASP)، میزان روایی این مقالات مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت به ۳۵ مقاله کاهش یافت. برای تجزیه و تحلیل مقالات منتخب از الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ۷ مؤلفه و ۳۲ مفهوم در شکل‌گیری مهاجرت معکوس مؤثر بوده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها وضعیت شغلی و میزان درآمد بوده است. پیامدهای مهاجرت معکوس نیز در ۷ مؤلفه و ۲۷ مفهوم طبقه‌بندی شده‌اند که ایجاد شغل و درآمد و وارد کردن تسهیلات مختلف به روستاها، رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی از جمله مهم‌ترین پیامدهای این پدیده است. یافته‌های این تحقیق می‌تواند مورد استفاده پژوهشگران، برنامه‌ریزان و مدیران جهت شناخت و برنامه‌ریزی بهتر این پدیده قرار گیرد.

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۴/۱۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۷/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۸/۲۹

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۱۰/۰۳

واژگان کلیدی:

اجتماع روستایی

ایران، توسعه،

توسعه روستایی،

فراترکیب،

مهاجرت معکوس.

استناد: ایزدی، حسن و ضرغامی فر، فاطمه. (۱۴۰۴). علل و پیامدهای مهاجرت معکوس به جوامع روستایی در ایران: رویکرد فراترکیب. مجله پژوهش‌های روستایی، ۱۶ (۴)، ۱۶۷-۱۴۷.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.379346.1968>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان

مقدمه

از زمان‌های بسیار قدیم، بشریت در حرکت بوده و مهاجرت به دلایل مختلف از جستجوی فرصت‌های بهتر گرفته تا فرار از مشکلات محلی و بلاهای طبیعی تا نقض حقوق بشر، رخ می‌دهد. یکی از جنبه‌های رایج مهاجرت، جابه‌جایی افراد از روستا به شهر است (Aggarwal & Singh, 2021: 1249). مهاجرت به‌عنوان یکی از عوامل تغییر جمعیت، تأثیرات مثبت و منفی دارد و این تأثیرات ممکن است طولانی‌مدت یا کوتاه‌مدت باشند (مهاجرانی و روستا، ۱۳۹۳: ۲). پدیده مهاجرت به معنی جا به جایی دست جمعی یا انفرادی افراد به صورت دائم بدون قصد بازگشت به مبدأ است و به عبارتی دیگر، تعریف این پدیده به طور عام ترک سرزمین اصلی و سکونت در سرزمینی دیگر به دو صورت دائم و موقت است. مهاجرت یکی از پدیده‌های مهم جمعیتی است که در جامعه بیشتر تحت‌تأثیر روابط شهر و روستا است (پناهی و پیشرو، ۱۳۹۰: ۴۲). در دهه‌های اخیر افزایش جمعیت و رشد ناپایدار و بی‌رویه شهرها، باعث افزایش مشکلات شهری و کاهش کیفیت زندگی شده است. افزایش جمعیت باعث حرکت شهری به فضاهای حاشیه و حومه شهرها می‌شود (آذر و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۰). مفهوم مهاجرت ضدشهری^۱ یا ضد شهرنشینی نوعی دیگر از مهاجرت و اصطلاحی است که توسط دانشمندان و نظریه پردازان اجتماعی در پی حرکت افراد از شهرها به سمت مناطق روستایی مطرح شد. به عبارتی دیگر مهاجرت ضدشهری معمولاً به معنای «حرکت مردم از شهرها به مناطق اطراف» یا «فرایند جمعیتی و اجتماعی است که در آن مردم از شهر به مناطق روستایی حرکت می‌کنند» (Andersen, 2009:2). بری^۲ (۱۹۷۹)، ضد شهرنشینی را این گونه تعریف می‌کند: "فرایند عدم تمرکز، حرکت از یک وضعیت متمرکز تر به یک وضعیت کم تمرکز". این مسئله کاهش یا رشد هسته جمعیت در شهرهای بزرگ و افزایش سریع‌تر جمعیت در شهرها و مناطق روستایی را در پی دارد (ظاهری، ۱۳۹۰: ۱۷۳).

به دنبال مفهوم مهاجرت ضدشهری مفهوم دیگری از برگشت جمعیت تحت عنوان مهاجرت معکوس^۳ به وجود آمده است که نوعی شهرگرایی در نواحی روستایی است که شامل انتقال ایده‌ها و شیوه زندگی شهری به نواحی روستایی می‌شود. این حرکت جمعیت از شهر به مناطق روستایی، به‌خصوص پیرامون شهرها و کلان‌شهرها، اصلی‌ترین شکل مهاجرت معکوس است. این موضوع بیشتر واکنشی به ایجاد جذابیت و توسعه در مناطق روستایی است که از طریق فعالیت‌هایی مانند کشاورزی، دامپروری و بازنشستگی به وجود می‌آید (طاهری و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۶). به‌عبارت‌دیگر مهاجرت معکوس یکی از فرایندهای اجتماعی است که به طور فزاینده‌ای منعکس‌کننده الگوهای جهانی شدن است (Farrell et al, 2012: 31,32). مهاجرت معکوس مقوله‌ای پیچیده‌ای است؛ به این دلیل که ممکن است مهاجرانی که از شهر به روستا می‌روند، سبک زندگی و عقایدی داشته باشند که جامعه روستایی آن را نپذیرد و در جهت آن مهاجران ممکن است با پدیده‌ای به نام پدیده دوسوگرایی^۴ (ابراز و اکنش‌ها، عقاید، یا احساسات متضاد در آن واحد نسبت به موضوع) در روستای مقصد روبه‌رو شوند. (Pedersen, & Therkelsen, 2022:91) گاهی اوقات این تحرک و جابه‌جایی جمعیت به‌گونه‌ای شدت می‌یابد که منجر به تغییر کارکرد اصلی برخی از روستاهای مقصد می‌شود، حتی به‌گونه‌ای که این روستاها به شکل خوابگاه‌های مسکونی یا خانه‌های دوم^۵ تغییر می‌کنند (ظاهری، ۱۳۹۰: ۱۷۴). این خانه‌های ایجاد شده اساساً به‌منظور حفظ و ترویج فرهنگ و هویت هستند. درحالی‌که نیازهای اقتصادی در اولویت قرار نمی‌گیرد؛ کاربرد اصلی این خانه‌ها برای مناسبت‌ها و سپری کردن اوقات فراغت است (اشتری مهرجردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴).

1. Counterurbanization
2. Berry & Brian J. L
3. Reverse Migration
4. Ambivalence
5. Second Homes

مهاجرت‌های داخلی در ایران ناشی از توزیع نامتوازن جمعیت نسبت به منابع طبیعی، عدم توازن در تخصیص اعتبارات عمرانی و سرمایه‌گذاری‌ها و عدم بهره‌برداری متناسب از منابع طبیعی است. این فرایندها باعث شده تا برخی مناطق نیاز به نیروی کار اضافی داشته باشند و نیروهای کاری از مناطق دیگر به آن‌ها منتقل شوند (شایان و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). این پدیده حدوداً از اواسط دهه ۸۰ شمسی در ایران به طور گسترده به‌خصوص در مناطق مرکزی کشور رواج یافته است (ابراهیم‌زاده آسمین، ۱۳۹۸: ۱۴). در این میان تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که مهاجرت معکوس در ایران اغلب به معنی بازگشت افراد از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک یا از شهر به مناطق روستایی است. در سال‌های اخیر، توجه به توسعه روستایی باعث شده است که مهاجران به‌صورت معکوس از شهرها به روستاها بازگردند (ربانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۶). همچنین مطالعات بسیاری در رابطه علل به‌وجودآمدن مهاجرت معکوس و پیامدهای آن، بررسی موازنه مهاجرت بین روستا و شهر، بررسی شدت مهاجرت معکوس و تحولات آن در سال‌های مختلف و به بررسی برخی از شاخص‌ها و ابعاد این پدیده پرداخته‌اند.

هدف اصلی این مقاله تحلیل علل و پیامدهای مهاجرت معکوس بر جوامع روستایی در ایران با بهره‌گیری از رویکرد سنتزپژوهی یا فراترکیب می‌باشد. در این رابطه پرسش اصلی آن است که چه عواملی بر مهاجرت معکوس به اجتماعات روستایی در ایران تأثیر می‌گذارند و چه تبعات و پیامدهایی را به دنبال دارد؟ همچنین کدامیک از عوامل تأثیرگذار بر پدیده مهاجرت معکوس و پیامدهای آن بیشتر مورد توجه محققان قرار گرفته است؟

موضوع پژوهش حاضر از ابعاد و جنبه‌های مختلفی مورد بررسی پژوهشگران قرار گرفته است. سیلوی و شو (۲۰۱۱)، در پژوهش خود دریافتند که مهاجرت معکوس می‌تواند به احیای اقتصاد روستایی و کاهش فقر در مناطق کمتر توسعه‌یافته کمک کند و سرمایه بازگشت شده یک عامل کلیدی و محرک در ترویج فعالیت‌های کارآفرینی روستایی است.

نتایج پژوهش استوکدالی و کانتی (۲۰۱۴)، نشان می‌دهد که سن افراد تأثیر قابل توجهی در مهاجرت دارد و جوانان تمایل بیشتری به مهاجرت نشان می‌دهند. استارک (۲۰۱۸)، در مطالعه خود با بررسی دلایل مهاجرت معکوس دریافتند که مهاجران به دلایل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و قیاس خود با افراد دیگر به مبدأ بازمی‌گردند.

کوتزی و بوسن (۲۰۲۰)، با هدف بررسی عوامل بازگشت به روستاها در مرکز و شرق آفریقا، دریافتند که عواملی مانند نسبت‌های خانوادگی، شبکه‌های اجتماعی و فرصت‌های اقتصادی نقش مهمی در شکل دادن به بازگشت، داشتند. آنوار و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهش خود به روش با مرور سیستماتیک، عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس را بررسی کرده و عواملی مانند خانواده، شغل، محیط، اقتصاد، کیفیت زندگی و جنبه‌های اجتماعی را به‌عنوان محرک‌های اصلی شناسایی کرده است. دزموند و همکاران (۲۰۲۴) نیز به تحلیل بیست مقاله بازبینی‌شده از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ پرداخته و نشان می‌دهد که مهاجرت معکوس یک فرایند پیچیده است که تحت تأثیر عواملی مانند ملاحظات خانوادگی و سیاست‌ها قرار دارد.

در پژوهش‌های مورد بررسی، پژوهشگران علل مهاجرت معکوس شامل عامل اقتصادی و سرمایه‌گذاری، فقر و بیکاری، دسترسی محدود به منابع و امکانات، تعلقات بومی و نسبت‌های خانوادگی، عامل سن و جنس، عامل اجتماعی و امنیت، مشکلات سیاسی، آرامش و مشارکت دانسته‌اند و از سوی دیگر بیان می‌کنند پیامدهای مهاجرت معکوس شامل: مدرنیزاسیون و توسعه روستا، توسعه کارآفرینی روستایی، توسعه اقتصادی و اجتماعی، آبادی دوباره روستاها و همچنین توزیع عادلانه جمعیت در فضای جغرافیایی است.

مبانی نظری

مهاجرت در جهان یک پدیده روبه‌افزایش است. مردم به دنبال فرصت‌های جدید برای بهبود زندگی خود هستند؛ زیرا

مهاجرت برای برخی به مسیری برای خروج از فقر و برای بسیاری دیگر راهی برای رفاه شناخته می‌شود (Ndreka, 2019: 4). این موضوع منبع افزایش پیچیدگی‌ها و تغییرات سریع در مبدأ، مسیر و مقصد می‌باشد (Asadzadeh et al, 2022: 1). طبق نظریه اورت اس. لی شرایطی که باعث به‌وجود آمدن این نوع از تحرک جمعیت می‌شود، انگیزه‌هایی هستند که هر فرد مهاجر را بسته به اوضاع فعلی محل سکونت خود (مبدأ) و شرایط موجود در محلی که می‌خواهد به آن مهاجرت کند (مقصد) تحریک و یا تشویق می‌کند. بنابراین محرک‌های حرکتی می‌توانند هم در مبدأ و هم در مقصد وجود داشته باشند (شمس‌الدینی و گرجیان، ۱۳۸۹: ۷۹)؛ محرک‌هایی که باعث حرکت از مبدأ می‌شوند، عوامل دافعه^۱ (گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی و روانی، آلودگی هوا، تبعیض نژادی، پایین بودن کیفیت دسترسی و امکانات و خدمات) و عواملی که باعث سرعت‌بخشیدن به حرکت در مقصد می‌شوند عوامل جاذبه^۲ (ارزانی زمین و مسکن، زمین‌های ارثی، محیطی تمیز و پاکیزه، بالا بودن کیفیت خدمات رفاهی، زیرساخت‌های مناسب، نبود مشکلات شهری) نامیده می‌شوند (افراخته و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۴). طبق قوانین مهاجرت راونشتاین افراد به مناطقی با فرصت‌های بیشتر مهاجرت می‌کنند و عواملی از جمله فاصله نیز در این انتخاب تأثیرگذار است. همچنین تأکید می‌کند که هر جریان مهاجرتی از روستا به شهر، باعث یک جریان برگشتی از شهر به روستا نیز می‌شود (پاپلی یزدی و رجبی سناجردی، ۱۳۸۲).

مهاجرت معکوس یک واکنشی نسبت به ایجاد جذابیت در مناطق روستایی است (فیاض، ۱۳۹۷: ۱۴). این موضوع اغلب بر اساس یک دوگانگی موفقیت و شکست تفسیر می‌شود (Sandow & Lundholm 2023:3) مهاجرت معکوس در آخر منجر به تعادل بخشی منطقه از طریق کاهش جمعیت شهری و کلان شهری، توسعه فضایی کشور و باعث توسعه و پیشرفت روستاها می‌گردد. مهاجرت معکوس از منظر توسعه محلی می‌تواند در تحریک نیروهای توسعه روستایی از طریق سرمایه مالی خود در طول مهاجرت نقش بسزایی ایفا کند (Demurger & Xu, 2011: 17). راهبردهای بازگشت مهاجران به‌طور کلی در سه رویکرد مطرح شده‌اند: مهار مهاجرت، تغییر جهت مهاجرت و کاهش روند مهاجرت. از این رو، استفاده از سیاست‌های توسعه روستایی به‌عنوان یک استراتژی برای کاهش مهاجرت مورد پیشنهاد قرار گرفته است (Fayyaz et al, 2019:93). لایحه برنامه پنجم توسعه کشور بند ۱۳ به توسعه روستایی اختصاص دارد. طبق این ماده مهاجرت معکوس می‌تواند از جمله عواملی باشد که با وارد کردن بحث فناوری اطلاعات و ارتباطات، فناوری‌های جدید در روستاها، باعث توسعه و رشد مناطق روستایی شوند و این جوامع را در بخش‌های مختلف اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی، آموزشی و ... یاری رساند (باقری قرجه غیائی، ۱۳۹۴: ۱۶). مهاجرت معکوس دارای ظرفیت‌ها و توان‌های کمک به توسعه روستایی از طریق کارآفرینی است. کارآفرینی در مناطق روستایی منجر به رشد اقتصاد غیرکشاورزی و ارتقاء وضعیت شهرنشینی و همچنین پیشرفت روستاها می‌شود (Zhu et al, 2021: 2). بنابراین می‌توان گفت مهاجران معکوس با بازگشت خود مهارت‌ها و توانایی‌های جدیدی به همراه می‌آورند، سرمایه انسانی کلانی را افزایش می‌دهند و به بهبود بهره‌وری و اشتغال کمک می‌کنند (Zaiceva & Zimmermann, 2012: 2).

برای درک بهتر، مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پدیده مهاجرت معکوس و پیامدهای آن که برگرفته شده از مقدمه، مبانی نظری و پیشینه مقاله حال حاضر است، تدوین شده است (شکل ۱).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای آن منبع: نگارندگان با استفاده از منابع مورد مطالعه، ۱۴۰۳

روش پژوهش

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. داده‌های مورد نیاز از طریق روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. برای هدف این مطالعه از رویکرد سنتز پژوهی یا فراترکیب (Meta-synthesis) استفاده شده است. فراترکیب عبارت است از ترکیب نتایج مطالعات کیفی مختلف مرتبط با یکدیگر، بررسی دقیق آن‌ها به‌عنوان مضامین، مقوله‌ها و کدها، ارائه آن‌ها از طریق تصاویر و تفسیر کیفی آن‌ها (Bekiroglu & Utkur Gulluhan, 2022: 3). این روش برای ارائه تفسیر و نظریه‌ها به کار می‌رود؛ به عبارتی دیگر فراترکیب نتایج مطالعات کیفی را مجدداً تغییر شکل می‌دهد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۳). تفاوت این روش با سایر روش‌های سیستماتیک مشابه این است که به صورت پیوسته داده‌های کیفی را مقایسه و یکپارچه‌سازی کرده تا به درک عمیق و پرننگی از یک پدیده خاص برسیم (Buttazzoni et al, 2023: 2,3). در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها، از تکنیک تحلیل اسنادی استفاده شده است به این صورت که ابتدا همه پژوهش‌های منتشر شده در زمینه مهاجرت معکوس و تأثیر این پدیده و پیامدهای آن در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر داخلی بر اساس کلیدواژه‌های «مهاجرت»، «مهاجرت معکوس»، «ضد شهرنشینی»، یافت شده و سپس مرتبط‌ترین پژوهش‌ها با استفاده از رویکردی هدفمند انتخاب شد. به‌طور کلی ۳۵ مقاله از مقالات چاپ شده در نشریه‌های داخلی با نمونه‌های موردی، مورد بررسی قرار گرفته است (جدول شماره ۱). همچنین در جدول شماره ۲ ویژگی‌های ساختاری، مانند مقیاس نمونه موردی، روش تحقیق، ابزار و روش گردآوری اطلاعات مورد بررسی در مقالات منتخب آورده شده است.

جدول ۱. فهرست مقالات مورد بررسی

کد مقاله	عنوان پژوهش	محققان	سال	نشریه
۱	بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی و اقتصادی (مطالعه موردی مهاجران روستانشین شهرهای تنکابن و رامسر)	ربانی و همکاران	۱۳۹۰	مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری
۲	تحلیلی بر تأثیرات متقابل فضایی کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی پیرامون با تأکید بر مهاجرت معکوس و عوامل تأثیرگذار بر آن	ظاهری	۱۳۹۰	فصلنامه تحقیقات جغرافیایی
۳	شناسایی و ارزیابی متغیرهای اقتصادی اثرگذار بر مهاجرت معکوس مطالعه موردی کلان‌شهر تهران	غفاری و همکاران	۱۳۹۱	فصلنامه مدیریت شهری
۴	تحلیلی بر شکل‌گیری مهاجرت معکوس در نواحی روستایی شهرستان بینالود	قاسمی و همکاران	۱۳۹۳	مطالعات جغرافیایی مناطق خشک
۵	بررسی مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و تغییرات فرهنگی و سیاسی در روستاهای شهرستان‌های تنکابن و رامسر واقع در استان مازندران ۱۳۸۵-۱۳۹۰	مهاجرانی و روستا	۱۳۹۳	مطالعات جامعه‌شناختی شهری
۶	بررسی علل مؤثر در مهاجرت معکوس (مطالعه موردی: روستای طولش خلخال)	عبداللهی	۱۳۹۵	سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی
۷	فرایند و الگوهای مهاجرت معکوس روستایی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: دهستان حاجیلو - شهرستان کبودرآهنگ)	علی‌بابایی و جمعه‌پور	۱۳۹۵	مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی
۸	بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس به روستاها روش SWOT (مورد مطالعه: روستای خانقاه)	منصوری و همکاران	۱۳۹۵	دومین کنگره بین‌المللی زمین، فضا و انرژی پاک
۹	تبیین جایگاه مهاجرت معکوس در بازساخت روستاهای شمال استان اردبیل	ابراهیمی	۱۳۹۵	فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی
۱۰	علل و تعیین‌کننده‌های جریان‌های مهاجرت معکوس در ایران	قاسمی اردهابی و نویخت	۱۳۹۵	نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران
۱۱	تأثیر ادغام روستاها و مهاجرت معکوس در توسعه شهر جدید بینالود	اجزاء شکوهی و همکاران	۱۳۹۶	مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای
۱۲	بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایچرود- استان زنجان	یعقوبی و زبیدی	۱۳۹۷	فصلنامه پژوهش‌های روستایی
۱۳	بررسی آثار و پیامدهای اجتماعی پدیده مهاجرت معکوس در مناطق روستایی سیستان	کریم و همکاران	۱۳۹۷	همایش ملی «پیشرفت پایدار؛ رهیافت تاریخ، فرهنگ و تمدن دارالولایه سیستان»
۱۴	اثرات و پیامدهای مهاجرت معکوس در تحولات محیطی - اکولوژیکی و کالبدی روستاهای ساحلی شهرستان رشت	ملکی و همکاران	۱۳۹۸	فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی
۱۵	مهاجرت معکوس روستایی با تغییر سبک زندگی شهری	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران	۱۳۹۸	فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی
۱۶	توسعه کشاورزی - روستایی در سایه مهاجرت معکوس	اشتری مهرجردی و همکاران	۱۳۹۸	کنگره بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط‌زیست و گردشگری ایران
۱۷	نقش مهاجرت معکوس در تحولات اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی روستاهای ساحلی شهرستان رشت	ملکی و همکاران	۱۳۹۸	فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)
۱۸	بررسی تأثیر عوامل فردی و محیطی توانمندسازی روستاییان بر مهاجرت معکوس و رابطه بین آن‌ها (نمونه موردی: روستاهای کردآباد، بیان و طاهرلو کبودرآهنگ)	عباسی و همکاران	۱۳۹۸	فصلنامه جغرافیایی سرزمین
۱۹	تبیین نقش مهاجرت‌های معکوس در توسعه اقتصادی - اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی روستاهای منطقه ۱۹)	طاهری و همکاران	۱۳۹۹	فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی
۲۰	سنجش متغیرهای اثرگذار بر شکل‌گیری مهاجرت معکوس در نواحی روستایی (موردی: بخش مرکزی شهرستان دزفول)	امانیپور و همکاران	۱۳۹۹	فصلنامه علمی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی
۲۱	تحلیل رابطه توسعه کالبدی و ریست محیطی روستایی با مهاجرت معکوس؛ مطالعه موردی منطقه ۱۹ شهر تهران	طاهری و همکاران	۱۳۹۹	فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)
۲۲	عوامل مؤثر در مهاجرت معکوس از کلان‌شهر تبریز به نواحی پیرا-شهری و روستاهای الحاقی	آذر و همکاران	۱۳۹۹	نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی

۲۳	عوامل مؤثر بر رشد مهاجرت معکوس در سکونتگاه‌های پیراشهری نجف‌آباد	مؤمنی و همکاران	۱۳۹۹	فصلنامه پژوهش‌های روستایی
۲۴	بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا (نمونه موردی: شهرستان سرپل ذهاب)	الفتی و همکاران	۱۴۰۰	مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری
۲۵	تبیین عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی مهاجرت معکوس از شهر به روستا (نمونه موردی: شهرستان سرپل ذهاب)	الفتی و همکاران	۱۴۰۰	نشریه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی
۲۶	تأثیر مهاجرت معکوس بر رشد و توسعه ۴ شاخصه اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شهری مطالعه موردی: محله عودجان	رام برزینی و همکاران	۱۴۰۰	کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب
۲۷	تحلیل مقایسه‌ای مهاجرت معکوس (شهری- روستایی) ایران در مقیاس استانی	شایان و همکاران	۱۴۰۰	فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا
۲۸	واکاوی علل و پیامدهای مهاجرت معکوس به نواحی روستایی شهرستان بوئین و میاندشت	نوروزی و مهدویان	۱۴۰۱	برنامه‌ریزی فضایی
۲۹	اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس با استفاده از رویکرد تحلیل سلسله‌مراتبی	پویا	۱۴۰۲	هشتمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات مدیریت، اقتصاد و حسابداری صنعت محور
۳۰	بررسی علل مهاجرت معکوس از نقاط شهری به روستایی در شهرستان کرمانشاه	فتح‌اللهی و جشن پرووکانی	۱۴۰۲	مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای
۳۱	تبیین اثرات مهاجرت معکوس بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاهای محال انزل شهرستان ارومیه سال ۱۴۰۰-۱۳۹۶	جعفرمدار قره‌باغ و همکاران	۱۴۰۲	فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی اقتصاد
۳۲	نقش مهاجرت معکوس در توسعه اقتصادی مطالعه موردی: روستاهای شهرستان نطنز	زارعی ابیانه و همکاران	۱۴۰۲	فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی
۳۳	نقش زیرساخت‌ها در تحقق مهاجرت‌های معکوس در بخش مرکزی شهرستان بروجرد	آزادپور و پایدار	۱۴۰۲	نشریه جغرافیای اجتماعی شهری
۳۴	واکاوی علل مهاجرت معکوس در روستاهای بخش مرکزی شهرستان ماسال	صفوی میرمحل و همکاران	۱۴۰۳	نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران
۳۵	تبیین اثرات مهاجرت معکوس بر توسعه کالبدی و زیست‌محیطی روستاهای محال انزل شهرستان ارومیه	جعفرمدار قره‌باغ و همکاران	۱۴۰۳	نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی

جدول ۲. ویژگی‌های شکلی مقالات مورد بررسی

کد مقاله	سال	مقیاس نمونه موردی	تعداد صفحات	روش تحقیق (ماهیت)	روش تحقیق (هدف)	روش گردآوری اطلاعات	ابزار گردآوری اطلاعات	تعداد منابع	
								فارسی	لاتین
۱	۱۳۹۰	روستا	۲۶	توصیفی - تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۲۷	۷
۲	۱۳۹۰	روستا	۲۰	توصیفی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۱۹	۷
۳	۱۳۹۱	روستا	۲۰۱۳	توصیفی	کاربردی	اسنادی	پرسش‌نامه	۱۰	۱۰
۴	۱۳۹۳	روستا	۲۳	توصیفی - تحلیلی	—	اسنادی و میدانی	مصاحبه و پرسش‌نامه	۱۱	۱۱
۵	۱۳۹۳	روستا	۲۶	توصیفی - تحلیلی	—	—	مشاهده و مصاحبه	۲۱	۱۰
۶	۱۳۹۵	روستا	۹	تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۹	۳
۷	۱۳۹۵	دهستان	۱۵	توصیفی - تحلیلی	—	میدانی	پرسش‌نامه	۱۰	۱۶
۸	۱۳۹۵	روستا	۱۷	توصیفی - تحلیلی	—	—	پرسش‌نامه	۱۱	۳
۹	۱۳۹۵	روستا	۲۰	توصیفی - تحلیلی	کاربردی	—	پرسش‌نامه	۱۳	۱۶
۱۰	۱۳۹۵	استان	۳۰	توصیفی - تحلیلی	—	—	—	۸	۲۳
۱۱	۱۳۹۶	شهر	۲۶	توصیفی - تحلیلی	—	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۲۶	۶
۱۲	۱۳۹۷	روستا	۱۴	توصیفی - همبستگی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۱۱	۶
۱۳	۱۳۹۷	روستا	۱۴	توصیفی	کاربردی	میدانی	مصاحبه و پرسش‌نامه	۱۲	۱۶
۱۴	۱۳۹۸	روستا	۲۲	توصیفی - تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	مشاهده مستقیم، عکس و پرسش‌نامه	۳	۶
۱۵	۱۳۹۸	شهرستان	۱۸	—	—	—	—	۲۸	۲۳
۱۶	۱۳۹۸	—	۱۵	کیفی و کمی	—	اسنادی و میدانی	مصاحبه و پرسش‌نامه	۱۱	۷

۱۷	۱۳۹۸	روستا	۲۶	—	—	اسنادی و میدانی	مشاهده مستقیم، عکس و پرسش‌نامه	۱۷	۴
۱۸	۱۳۹۸	روستا	۱۶	توصیفی-همبستگی	کاربردی	—	پرسش‌نامه	۱۰	۵
۱۹	۱۳۹۹	روستا	۱۹	توصیفی-تحلیلی	—	—	پرسش‌نامه	۲۶	۲۵
۲۰	۱۳۹۹	شهرستان	۲۴	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۱۸	۲۱
۲۱	۱۳۹۹	منطقه	۲۲	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۸	۷
۲۲	۱۳۹۹	روستا	۱۳	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۲۳	۷
۲۳	۱۳۹۹	روستا	۱۶	توصیفی-تحلیلی	—	اسنادی و میدانی	مصاحبه	۱۷	۶
۲۴	۱۴۰۰	شهرستان	۱۳	توصیفی-همبستگی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۱۲	۲
۲۵	۱۴۰۰	شهرستان	۲۴	توصیفی-همبستگی	—	میدانی	پرسش‌نامه	۱۲	۲
۲۶	۱۴۰۰	محله	۱۱	توصیفی-تحلیلی	—	میدانی	پرسش‌نامه	۳	۳
۲۷	۱۴۰۰	استان	۱۸	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	—	—	۲۲	۹
۲۸	۱۴۰۱	روستا	۲۵	توصیفی-تحلیلی	—	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۲۳	۱۶
۲۹	۱۴۰۲	—	۱۷	توصیفی	بنیادی-کاربردی	—	پرسش‌نامه	۱۲	۲۳
۳۰	۱۴۰۲	شهرستان	۲۶	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	اسنادی و میدانی	پرسش‌نامه	۲۶	۱۳
۳۱	۱۴۰۲	شهرستان	۲۱	توصیفی-تحلیلی	کاربردی-توسعه‌ای	میدانی	پرسش‌نامه	۱۱	۱۹
۳۲	۱۴۰۲	شهرستان	۱۸	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۷	۱۳
۳۳	۱۴۰۲	شهرستان	۲۲	توصیفی-تحلیلی	کاربردی	میدانی	پرسش‌نامه	۱۵	۳۲
۳۴	۱۴۰۳	شهرستان	۵۰	اکتشافی و علی	کاربردی-توسعه‌ای	میدانی	پرسش‌نامه	۲۶	۱۷
۳۵	۱۴۰۳	شهرستان	۲۳	توصیفی-تحلیلی	کاربردی-توسعه‌ای	میدانی	پرسش‌نامه	۱۱	۱۷

یافته‌ها

مراحل روش فراترکیب (Meta-synthesis)

برای تحقق هدف مدنظر در این پژوهش از رویکرد ۷ مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) استفاده شده است که شکل شماره ۲ خلاصه این مراحل را نشان می‌دهد.

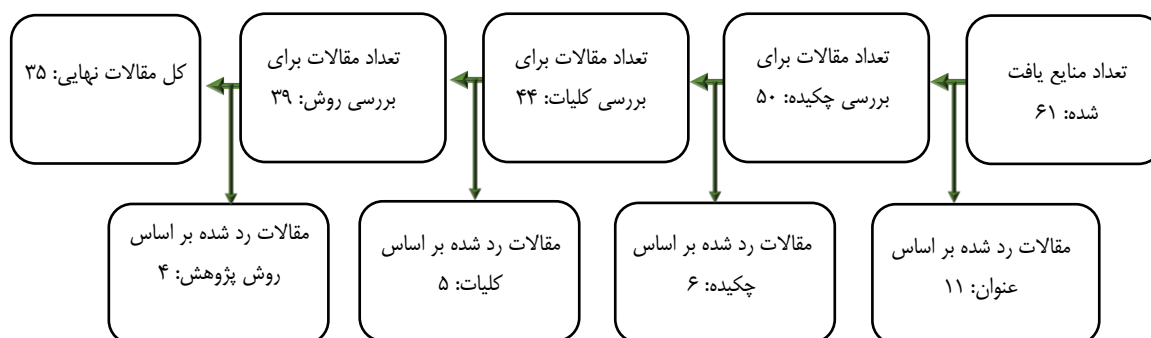

شکل ۲. مراحل ۷ گانه روش فراترکیب سندلوسکی و باروسو، منبع: (عباسی و همکاران، ۱۳۹۸)

مرحله ۱) تنظیم سؤال‌ها/ اهداف پژوهش: باتوجه به مقالات مورد بررسی هدف اصلی این مقاله، تجمیع و تحلیل نظام مند دلایل، نتایج و پیامدهای مهاجرت معکوس به جوامع روستایی در ایران و به دست آوردن درک ژرف و جامع از این موضوع است. در این راستا سؤالی که به وجود می‌آید این است که: معیارها و عوامل تأثیرگذار بر پدیده مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در مقالات پژوهشی ایرانی کدامند؟

مرحله ۲) بررسی نظام مند متون: جامعه این تحقیق مقالات علمی- پژوهشی فارسی در پایگاه‌های معتبر علمی مانند گوگل اسکالر (Google scholar)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، نورمگز (Noormags)، مگیران (Magiran)، سیویلیکا (Civlica)، پرتال جامع علوم انسانی و علم نت در حوزه مهاجرت و مهاجرت معکوس است و از واژه اصلی و کلیدی «مهاجرت معکوس» برای جستجوی مقاله‌های پژوهشی استفاده شد.

مرحله ۳) جست و جو و انتخاب مقاله های مناسب: در این پژوهش ۴ مرحله برای ارزیابی و انتخاب در قسمت های مختلف از جمله انتخاب و بررسی عنوان، ارزیابی و تحلیل کلیات مقالات موردنظر، بررسی روش انجام کار و بررسی نتایج و یافته های، انجام شده است که در ادامه بررسی ها ۲۷ مقاله حذف شده و ۳۵ مقاله باقی مانده است. در شکل ۳ خلاصه ای از این فرایند نشان داده شده است. الگوریتم انتخاب ۳۵ مقاله نهایی برای اجرای فراترکیب پس از گزینش اسناد و متون علمی برگزیده توسط برنامه مهارت های ارزیابی حیاتی (CASP)^۱ صورت گرفته است. معیارهای پذیرش یا نپذیرفتن مقالات عبارتند از: عنوان، روش های مطالعه، چکیده، کلیات و نوع پژوهش که در شکل ۳ به آن ها اشاره شده است.

شکل ۳. الگوریتم ارزیابی و انتخاب مقالات

مرحله ۴) استخراج اطلاعات (کدبندی عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس در ایران و پیامدهای آن): در مرحله چهارم و پس از انتخاب و گزینش منابع، تمامی اطلاعات در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در ایران استخراج و کد گذاری شد و فراوانی هر کدام از این معیارها و یا تعداد دفعات تکرار آن ها در هر مقاله، ذکر شده است. در جدول شماره ۳ کدهای استخراج شده در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس در ایران آورده شده است که بیشترین فراوانی مربوط به معیار وضعیت شغلی با ۲۰ فراوانی و کمترین تکرار مربوط به معیار بلایای طبیعی، وضعیت توپوگرافی، زیبایی شناختی و کیفیت منظر، شرایط ارث و میراث و کیفیت حمل و نقل با ۱ فراوانی می باشد.

جدول ۳. کدبندی مطالعات پژوهش (عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس در ایران)

ردیف	کدها	منابع	فراوانی
۱	وضعیت آب و هوا و میزان آلودگی	قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، طاهری و همکاران (۱۳۹۸)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ظاهری (۱۳۹۰)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، صفوی میرمحله و همکاران (۱۴۰۳)	۱۱
۲	میزان تراکم جمعیت	نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، صفوی میرمحله و همکاران (۱۴۰۳)	۴
۳	کیفیت فضاهای سبز	مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)	۲
۴	بلایای طبیعی	کریم و همکاران (۱۳۹۷)	۱
۵	شرایط اقلیمی	اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)	۵
۶	وضعیت توپوگرافی	شایان و همکاران (۱۴۰۰)	۱
۷	کیفیت بهداشت محیط	نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ظاهری (۱۳۹۰)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)	۳
۸	زیبایی شناختی و کیفیت	فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)	۱

منظر	
۹	وضیعت امکانات و خدمات رفاهی
۸	قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ظاهری (۱۳۹۰)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)
۱۰	وضیعت سن (بازنشستگی)
۹	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، عبداللهی (۱۳۹۵)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، صفوی میرمحل و همکاران (۱۴۰۳)
۱۱	وضیعت امکانات آموزشی
۶	عبداللهی (۱۳۹۵)، طاهری و همکاران (۱۳۹۹)، ابراهیمی (۱۳۹۵)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)
۱۲	کیفیت امنیت و آسایش
۹	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، طاهری و همکاران (۱۳۹۸)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)، صفوی میرمحل و همکاران (۱۴۰۳)
۱۳	وضیعت قومی و نژادی
۲	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)
۱۴	مناسبات خویشاوندی و همبستگی خانوادگی
۹	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، پویا (۱۴۰۲)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)
۱۵	میزان تعلقات بومی و مکانی
۸	قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، عبداللهی (۱۳۹۵)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، پویا (۱۴۰۲)، بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)
۱۶	وضیعت سلامت و بهداشت جسمانی و روانی
۸	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)
۱۷	ارزش‌های قومی و فرهنگی
۹	ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)
۱۸	ارتباطات اجتماعی و مشارکت
۵	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)
۱۹	شرایط ارث‌ومیراث
۱	اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)
۲۰	وضیعت شغلی
۲۰	قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، فیاض و همکاران (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، منصوره پور (۱۳۹۵)، طاهری و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، پویا (۱۴۰۲)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)، زارعی ایبانه و همکاران (۱۴۰۲)
۲۱	کیفیت برنامه‌ها و طرح‌های کلیدی و اقتصادی
۲	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)
۲۲	میزان سرمایه و درآمد
۱۶	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، عبداللهی (۱۳۹۵)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، منصوره پور (۱۳۹۵)، طاهری و همکاران (۱۳۹۹)، مهاجرانی و همکاران (۱۳۹۹)، ابراهیمی (۱۳۹۵)، رام برزینی و همکاران (۱۴۰۰)، پویا (۱۴۰۲)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)، زارعی ایبانه و همکاران (۱۴۰۲)
۲۳	بهای مسکن
۱۲	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، ظاهری (۱۳۹۰)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)
۲۴	وضیعت هزینه‌های معیشتی
۱۳	ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، منصوره پور (۱۳۹۵)، ابراهیمی (۱۳۹۵)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، پویا (۱۴۰۲)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، زارعی ایبانه و همکاران (۱۴۰۲)
۲۵	کیفیت دسترسی
۷	قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، طاهری و همکاران (۱۳۹۹) (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، ظاهری (۱۳۹۰)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)
۲۶	کیفیت حمل‌ونقل
۱	مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)
۲۷	کیفیت مسکن
۶	امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)
۲۸	وضیعت ارتباطی
۵	ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، زارعی ایبانه و همکاران (۱۴۰۲)

۲	توسعه ظرفیت‌های گردشگری	عبداللهی (۱۳۹۵)، صفوی میرمحله و همکاران (۱۴۰۳)
۲	کیفیت زیرساخت‌ها	نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، زارعی ایبانه و همکاران (۱۴۰۲)
۲	کیفیت عملکرد مسئولین	ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)
۴	شرایط تسهیلات دولتی	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)

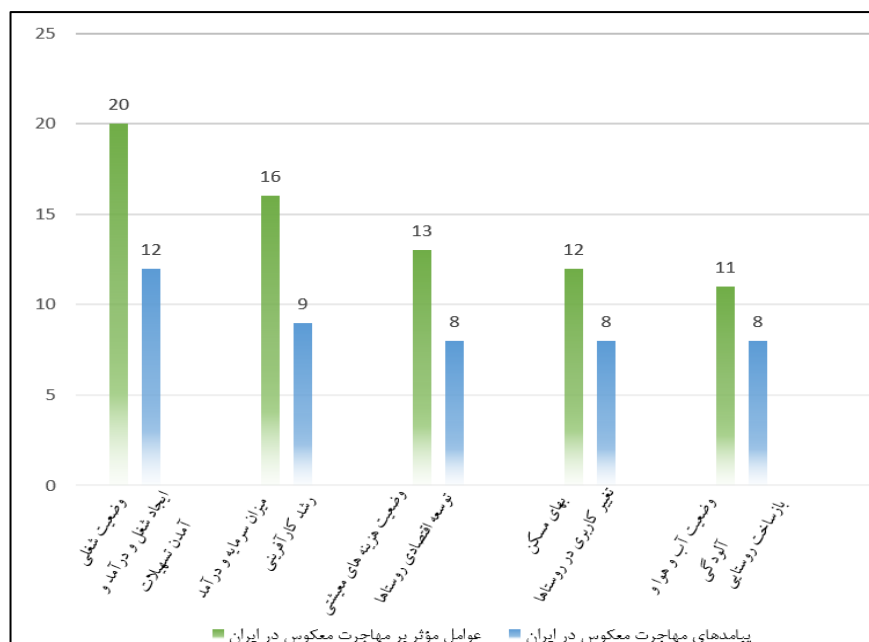
استخراج اطلاعات (کدبندی پیامدهای مهاجرت معکوس در ایران): در جدول شماره ۴ کدهای مربوط به پیامدهای مهاجرت معکوس در ایران بیان شده است که بیشترین فراوانی مربوط به معیار ایجاد شغل و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها با ۱۲ فراوانی و کمترین تکرار مربوط به معیار تغییر در ساختار سنی و جنسی مناطق شهری و روستایی با ۱ فراوانی است.

جدول ۴. کدبندی مطالعات پژوهش (پیامدهای مهاجرت معکوس در ایران)

ردیف	کدها	منابع	فراوانی
۱	تغییر کاربری باغات و زمین‌های کشاورزی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، الفتی و همکاران (۱۴۰۱)، غفاری و همکاران (۱۳۹۱)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۸
۲	تغییر چشم‌انداز روستایی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)	۲
۳	افزایش مقاومت‌های اجتماعی در برابر ورود افراد جدید	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، قاسمی اردهبایی و نوبخت (۱۳۹۵)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)	۳
۴	افزایش فشار جمعیت بر روستا	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)	۳
۵	کاهش یا تغییر ارزش‌های سنتی روستا	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)	۵
۶	ارائه ایده‌ها و ارزش‌ها و سبک‌های جدید رفتاری	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۲)	۶
۷	بالا رفتن ارزش و اقتصادی شدن زمین‌های روستایی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۲)	۳
۸	بازساخت روستایی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، الفتی و همکاران (۱۴۰۱)، ظاهری (۱۳۹۰)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)، آزادپور و پایدار (۱۴۰۲)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۸
۹	متنوع‌سازی اقتصاد روستایی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، پویا (۱۴۰۲)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۲)	۷
۱۰	ایجاد شغل و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، منصور و همکاران (۱۳۹۵)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۱۲
۱۱	توسعه اقتصادی روستاها	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، پویا (۱۴۰۲)، ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، عبداللهی (۱۳۹۵)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۸
۱۲	رشد کارآفرینی در روستاها	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، پویا (۱۴۰۲)، ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، منصور و همکاران (۱۳۹۵)	۹
۱۳	توسعه تکنولوژی زیست‌محیطی	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، آذر و همکاران (۱۳۹۹)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)	۵
۱۴	ارتقاء آگاهی و دانش روستاییان	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، اشتری‌مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)	۴

۷	اجزاء شکوهی و همکاران (۱۳۹۶)، غفاری و همکاران (۱۳۹۱)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، مهاجرانی و روستا (۱۳۹۳)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۲)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳) و آذر و همکاران (۱۳۹۹)	۱۵	بهبود وضعیت معیشتی
۱		۱۶	تغییر در ساختار سنی و جنسی مناطق شهری و روستایی
۴	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، الفتی و همکاران (۱۴۰۰)، منصور و همکاران (۱۳۹۵)، یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷)	۱۷	افزایش آسایش و آرامش زندگی در کنار طبیعت روستایی
۳	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، طاهری و همکاران (۱۳۹۸)	۱۸	جلوگیری از متورم شدن شهرها و همچنین احیای روستاها
۵	آذر و همکاران (۱۳۹۹)، ظاهری (۱۳۹۰)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، آزادپور و پایدار (۱۴۰۲)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۱۹	توسعه تأسیسات و تجهیزات و زیرساخت‌های روستاها
۲	اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۸)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)	۲۰	افزایش امنیت ناشی از وجود جمعیت
۷	الفتی و همکاران (۱۴۰۱)، ظاهری (۱۳۹۰)، غفاری و همکاران (۱۳۹۱)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)، آزادپور و پایدار (۱۴۰۲)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۲۱	تغییر در ساخت فیزیکی روستاها
۶	امانپور و همکاران (۱۳۹۹)، بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، عباسی و همکاران (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)، نوروزی و مهدویان (۱۴۰۱)	۲۲	افزایش مشارکت روستائیان در اجرای برنامه‌های توسعه روستایی
۷	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، شایان و همکاران (۱۴۰۰)، طاهری و همکاران (۱۳۹۸)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی اردهایی و نوبخت (۱۳۹۵)، ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، منصور و همکاران (۱۳۹۵)	۲۳	توزیع مجدد و توازن جمعیت در شهرها و روستاها
۳	شایان (۱۴۰۰)، طاهری و همکاران (۱۳۹۸)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)	۲۴	گردشگری روستایی و به‌وجودآمدن خانه‌های دوم
۵	ابراهیم‌زاده آسمین و همکاران (۱۳۹۸)، عبداللهی (۱۳۹۵)، کریم و همکاران (۱۳۹۷)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۲)	۲۵	بهبود وضعیت اجتماعی
۵	غفاری و همکاران (۱۳۹۱)، فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، مؤمنی و همکاران (۱۳۹۹)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۳)	۲۶	کاهش ترافیک و آلودگی محیط‌زیست شهری
۲	فتح‌اللهی و جشن پرووکانی (۱۴۰۲)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)	۲۷	کاهش حاشیه‌نشینی
۲	کریم و همکاران (۱۳۹۷)، جعفرمدار قره‌باغ و همکاران (۱۴۰۲)	۲۸	تعامل اجتماعی

مرحله ۵) تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی: در این مرحله از پژوهش به بررسی و تجزیه و تحلیل و جستجوی معیارها پرداخته شده که با مطالعه کیفی مدل‌ها، فرم‌ها و استانداردهایی را در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس به روستاها و پیامدهای آن در ایران بیان شد. همانطور که در جدول شماره ۳ قابل مشاهده است، وضعیت شغلی، میزان سرمایه و درآمد، بهای مسکن، وضعیت هزینه‌های معیشتی، وضعیت آب‌وهوا و میزان آلودگی ۵ عواملی هستند که بیشترین تعداد فراوانی را داشته‌اند و در جدول شماره ۴ ایجاد شغل و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها، رشد کارآفرینی در روستاها، توسعه اقتصادی روستاها، تغییر کاربری در روستاها و بازساخت روستایی، بیشترین پیامدهایی هستند که پدیده مهاجرت معکوس به دنبال دارد (شکل شماره ۴)؛ به این معنا که تعداد بیشتری از مقاله‌ها و پژوهش‌های موجود به این معیارها و پیامدها اشاره کرده‌اند.

شکل ۴. تعداد بیشترین تکرار مفاهیم

مرحله ۶) کنترل کیفیت: در این مرحله به منظور حفظ کیفیت مطالعه، بازبینی های مکرر بر روی منابع توسط نویسندگان انجام شد تا از صحت انجام آن‌ها اطمینان حاصل کند. در این مرحله از روش‌های کنترل کیفیت در مطالعات کیفی استفاده شده است و در کلیه مراحل به رعایت و حفظ شفافیت پژوهش و در آخر تلاش در جهت شناسایی دقیق معیارهای تأثیرگذار در مهاجرت معکوس را مورد توجه قرار گرفته است. همچنین به منظور بررسی کیفیت و پایایی قابل اعتماد بودن نتایج از ضریب کاپای کوهن استفاده شده است که روشی برای بررسی توافق مشاهده شده در بین ارزیابان است. در این مرحله، نتایج استخراج شده توسط ۲ فرد خبره دیگر مقایسه شد که هردو فرد خبره با اغلب مولفه‌ها و مفاهیم مرتبط با آن موافق بودند. بدین ترتیب ضریب کاپای محاسبه شده بابر با ۰/۸۵ و در سطح معنا دار ۰/۰۰۰ بوده که معناداری آن تأیید می‌شود.

مرحله ۷) ارائه یافته‌ها: با توجه به مراحل انجام شده طی این پژوهش، ابتدا معیارها از طریق فرایند کدگذاری استخراج و سپس از فرایند کدگذاری محوری، کلیه مؤلفه‌ها بر اساس مفاهیم مشترک دسته بندی شده‌اند. بر پایه یافته‌ها، ۷ مؤلفه و ۳۲ مفهوم در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس به روستاها و ۶ مؤلفه و ۲۷ مفهوم در رابطه با پیامدهای آن استخراج شد که در جداول شماره ۵ و شماره ۶ ذکر شده است.

جدول ۵. دسته بندی مؤلفه‌ها و مفاهیم عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس در ایران

مفاهیم	ردیف	مؤلفه‌ها
وضعیت آب‌وهوا و میزان آلودگی	۱	عوامل محیطی - طبیعی
کیفیت فضاهای سبز		
بلایای طبیعی		
شرایط اقلیمی		
وضعیت توپوگرافی		
کیفیت بهداشت محیط	۲	عوامل اجتماعی
وضعیت سن (بازنشستگی)		
وضعیت امکانات آموزشی		

ارتباطات اجتماعی و مشارکت		
وضعیت قومی و نژادی		
مناسبات خویشاوندی و همبستگی خانوادگی	عوامل فرهنگی	۳
میزان تعلقات بومی و مکانی		
ارزش‌های قومی و فرهنگی		
شرایط ارث و میراث		
وضعیت شغلی		
میزان سرمایه و درآمد	عوامل اقتصادی	۴
بهای مسکن		
وضعیت هزینه‌های معیشتی		
زیبایی‌شناختی و کیفیت منظر	عوامل روان‌شناختی	۵
کیفیت امنیت و آسایش		
وضعیت سلامت و بهداشت جسمانی و روانی		
ظرفیت‌های گردشگری		
میزان تراکم جمعیت		
وضعیت امکانات و خدمات رفاهی		
کیفیت دسترسی	عوامل کالبدی	۶
کیفیت حمل و نقل		
وضعیت ارتباطی		
کیفیت زیرساخت‌ها		
کیفیت مسکن		
کیفیت برنامه‌ها و طرح‌های کالبدی و اقتصادی		
کیفیت عملکرد مسئولین	عوامل سیاسی	۷
شرایط تسهیلات دولتی		

جدول ۶. دسته بندی مؤلفه‌ها و مفاهیم پیامدهای مهاجرت معکوس در ایران

ردیف	مؤلفه‌ها	مفاهیم
		تغییر چشم‌انداز روستایی
۱	پیامدهای محیطی - طبیعی	توسعه تکنولوژی زیست‌محیطی کاهش ترافیک و آلودگی زیست‌محیطی
		افزایش مقاومت‌های اجتماعی در برابر ورود افراد جدید
		ارتقاء آگاهی و دانش روستاییان
		تغییر در ساختار سنی و جنسی مناطق شهری و روستایی
۲	پیامدهای اجتماعی	افزایش مشارکت روستائیان در اجرای برنامه‌های توسعه روستایی بهبود وضعیت اجتماعی کاهش حاشیه‌نشینی
		تعامل اجتماعی
		کاهش یا تغییر ارزش‌های سنتی روستا
۳	پیامدهای فرهنگی	ارائه ایده‌ها و ارزش‌ها و سبک‌های جدید رفتاری
		متنوع‌سازی اقتصاد روستایی
		توسعه اقتصادی روستاها
۴	پیامدهای اقتصادی	رشد کارآفرینی در روستاها بهبود وضعیت معیشتی
		ایجاد شغل و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها
۵	پیامدهای روان‌شناختی	افزایش آسایش و آرامش زندگی در کنار طبیعت روستایی افزایش امنیت ناشی از وجود جمعیت

افزایش فشار جمعیت بر روستا	
جلوگیری از متورم شدن شهرها و همچنین احیای روستاها	
بازساخت روستایی	
تغییر در ساخت فیزیکی روستاها	
توزیع مجدد و توازن جمعیت در شهرها و روستاها (تعادل سکونتگاهی)	۶ پیامدهای کالبدی
گردشگری روستایی و به وجود آمدن خانه‌های دوم در روستاها	
تغییر کاربری باغات و زمین‌های کشاورزی	
توسعه تأسیسات و تجهیزات و زیرساخت‌های روستاها	

بحث

پدیده مهاجرت معکوس، یعنی جابه‌جایی جمعیت از شهرها به روستاها، در سال‌های اخیر به یکی از موضوعات مهم در حوزه مطالعات اجتماعی و جغرافیایی تبدیل شده است. این تحول بزرگ در الگوهای مهاجرتی، علاوه بر ایجاد فرصت‌های جدید، پیامدهای متنوعی را نیز به همراه داشته است. اگرچه پدیده مهاجرت معکوس در دنیا سابقه طولانی‌تری دارد؛ اما در ایران مهاجرت معکوس به‌عنوان یک پدیده اجتماعی و اقتصادی در دهه‌های ۱۳۹۰ تا کنون به طور گسترده‌تر رواج پیدا کرد، اما می‌توان از دهه ۱۳۸۰ به‌عنوان آغاز این پدیده در ایران نام برد. مهاجرت معکوس به‌عنوان یک پدیده نوظهور در ایران، توجه بسیاری از پژوهشگران و محققان را به خود جلب کرده است. پژوهش‌های انجام شده در این حوزه، تصویری نسبتاً جامع از دلایل، پیامدها و چالش‌های این پدیده ارائه می‌دهند. با بررسی پیشینه تحقیقات خارجی و داخلی دریافتیم که هیچ پژوهشی تاکنون در رابطه با تحلیل محتوای پژوهش‌های منتشر شده در این زمینه با روش فراترکیب انجام نشده است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای ناشی از آن در ایران با روش فراترکیب انجام شده است. در خصوص عوامل مؤثر در بروز پدیده مهاجرت معکوس در ایران ۳۲ مفهوم (کد) شناسایی شد که در ۷ مؤلفه طبقه‌بندی گردید. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در بین عوامل مؤثر بر بروز این پدیده، وضعیت شغلی مهاجران بیشتر مورد تأکید قرار گرفته است. در واقع می‌توان نوع شغل افراد را به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار جهت تصمیم به مهاجرت تلقی کرد. در سال‌های اخیر، با توجه به مشکلات اقتصادی و بیکاری در شهرها و فراهم شدن فرصت‌های شغلی مناسب در روستاها، بسیاری از افراد به دنبال فرصت‌های شغلی در روستاها هستند. نوع شغل افراد و وابستگی کمتر آن‌ها برای سکونت در شهر نیز در همین راستا معنی پیدا می‌کند.

میزان سرمایه و درآمد افراد نیز به‌عنوان دومین عامل مهاجرت معکوس در ایران شناخته شده است. این دو عامل بسیار مهم در تصمیم‌گیری برای مهاجرت معکوس هستند. این عوامل به طور مستقیم بر انگیزه‌ها، امکانات و محدودیت‌های افراد برای بازگشت به روستاها یا مناطق کوچک‌تر تأثیر می‌گذارند. بهای مسکن و وضعیت معیشتی مهاجران نیز از جمله عوامل مهم تأثیرگذار در شکل‌گیری پدیده مهاجرت معکوس هستند. افزایش بهای مسکن و کاهش وضعیت معیشتی در شهرها، می‌تواند افراد را به سمت مهاجرت معکوس سوق دهد. یکی از دلایل اصلی مهاجرت معکوس در ایران، آلودگی هوا زیاد در کلان‌شهرها است. بسیاری از افراد به دنبال محیطی پاک‌تر و سالم‌تر برای زندگی هستند و روستاها را به‌عنوان گزینه‌ای مناسب می‌بینند. مناسبات خویشاوندی نیز یکی از عوامل مهم دیگر است؛ چراکه منجر به حمایت اجتماعی بیشتر مهاجران می‌شود و وجود شبکه‌های حمایتی قوی در روستاها، مانند خانواده و خویشاوندان، می‌تواند به مهاجران معکوس کمک کند تا راحت‌تر با شرایط جدید وفق پیدا کنند ضمن اینکه بسیاری از افراد به دلیل احساس تعلق به روستا و خاندان خود، ترجیح می‌دهند به زادگاه خود بازگردند. در مطالعات پژوهشگران ایرانی تأثیر عواملی همچون بلایای طبیعی، وضعیت

توپوگرافی، مقصد مهاجرت، شرایط زیبایی‌شناختی و کیفیت منظر مقصد مهاجرت، کیفیت حمل‌ونقل، شرایط ارث‌ومیراث و ظرفیت گردشگری مقصد در بروز مهاجرت معکوس کم‌اهمیت ارزیابی شده است.

یکی از اهداف دیگر این پژوهش مشخص کردن پیامدهای مهاجرت معکوس در ایران بر اساس یافته‌های پژوهشگران ایرانی بود. نتایج تحلیل محتوای مقالات مورد بررسی نشان داد که این پدیده دارای تأثیرات مثبت و منفی در جوامع شهری و روستایی بوده است. در خصوص عوامل مؤثر در بروز پدیده مهاجرت معکوس در ایران ۲۷ مفهوم (کد) شناسایی شد که در ۶ مولفه طبقه‌بندی گردید. یافته‌ها نشان می‌دهد که در بین پیامدهای این پدیده، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها از جمله پیامدهای مثبت شناخته شده است. ایجاد فرصت‌های شغلی در مقاصد مهاجرت از طریق احیای کشاورزی، توسعه صنایع دستی و گردشگری روستایی و ایجاد کسب و کارهای خرد منجر به افزایش درآمد مهاجران می‌گردد. مهاجرت معکوس می‌تواند باعث شود که دولت و سایر نهادها و همچنین بخش خصوصی توجه بیشتری به روستاها داشته باشند و برای توسعه آن‌ها سرمایه‌گذاری کنند و به دنبال آن کمیت و کیفیت زیر ساخت‌ها، خدمات و امکانات در روستاها ارتقا یابد.

رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی روستاهای مقصد مهاجرت از دیگر پیامدهای مهم مثبت مورد تأکید شناخته شده مهاجرت معکوس از سوی پژوهشگران ایرانی است. مهاجرت معکوس نه تنها به احیای روستاها کمک می‌کند بلکه می‌تواند به رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی در این مناطق نیز منجر شود. زمانی که افراد با ایده‌ها و مهارت‌های جدید به روستاها بازمی‌گردند، می‌توانند به‌عنوان محرک اصلی برای ایجاد کسب‌وکارهای جدید و توسعه اقتصادی عمل کنند. تغییر کاربری باغات و زمین‌های کشاورزی، بازساخت روستایی و توزیع مجدد و توازن جمعیت در شهرها و روستاها نیز به‌عنوان پیامدهای مهم دیگر مهاجرت معکوس شناخته شده است. اگر مهاجران به دلیل علاقه به کشاورزی و زندگی روستایی به روستاها بازگردند، احتمال افزایش تولیدات کشاورزی و حفظ محیط‌زیست بیشتر است. اما اگر مهاجران به دلیل مشکلات اقتصادی و اجتماعی به روستاها برگردند، ممکن است به دنبال تغییر کاربری اراضی برای کسب درآمد باشند که نتیجه آن تفکیک اراضی کشاورزی و تبدیل آن‌ها به کاربری‌های تجاری و مسکونی به‌ویژه شکل‌گیری خانه‌های دوم است. مهاجرت معکوس، می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر روند بازسازی روستایی داشته باشد. این تأثیر می‌تواند هم مثبت و هم منفی باشد و به عوامل مختلفی از جمله مقیاس مهاجرت، انگیزه‌های مهاجران و سیاست‌های دولت بستگی دارد. به‌طور کلی بیشتر پژوهشگران پیامدهای مهاجرت معکوس را عمدتاً مثبت ارزیابی کرده‌اند و پیامدهای منفی آن معطوف به تغییرات شدید کاربری زمین، افزایش مقاومت‌های اجتماعی در برابر ورود افراد جدید، کاهش یا تغییر ارزش‌های سنتی روستا دانسته‌اند.

به‌طور کلی نتایج پژوهشگران ایرانی در این زمینه (عوامل و پیامدها) در برخی از موارد با نتایج پژوهش‌های خارجی مشابه است. طبق یافته‌های پژوهشگرانی همچون سیلوی و شو (۲۰۱۱)، استوکدالی و کانتی (۲۰۱۴)، استارک (۲۰۱۸)، کوتزی و بوسن (۲۰۲۰)، آنوار و همکاران (۲۰۲۱)، دزmond و همکاران (۲۰۲۴)، در کشورهای دیگر، مهاجرت معکوس به شکل ملی و بین‌المللی و بیشتر با اهداف کلان اقتصادی و اجتماعی مطرح می‌شود. به‌عنوان مثال، در کشورهای توسعه‌یافته، مهاجرت معکوس می‌تواند فرصتی برای تقویت سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی در مناطق روستایی باشد که با کاهش جمعیت مواجه‌اند. در کشورهای درحال توسعه مانند چین، این پدیده به‌منظور کاهش فشار بر شهرها و بهره‌وری از نیروی کار در مناطق روستایی و دور از مراکز صنعتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین طبق پیشینه پژوهش می‌توان گفت مهاجرت معکوس در کشورهای خارجی بیشتر به دلایل دسترسی محدود به منابع و امکانات، نسبت‌های خانوادگی و شبکه‌های اجتماعی، فرصت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری و اشتغال صورت می‌گیرد و پیامدهای آن شامل رشد اقتصادی، نوآوری، کارآفرینی و راهکاری برای توسعه و توازن جمعیتی و اقتصادی کلان است.

مهاجرت معکوس در ایران در مقایسه با سایر کشورهای پیشرفته بیشتر به دلایلی همچون فرصت‌های شغلی، مسکن ارزان، آب‌وهوای مناسب و پاکیزه و فرار از مشکلات شهری برمی‌گردد. اگر شرایط و امکانات به‌نحوی ارتقا پیدا کند و زندگی و سکونتگاه‌های روستایی بیشتر موردتوجه برنامه‌ریزان و نهادهای دولتی قرار گیرد، زندگی در روستاها بهترین جایگزین برای محیط آلوده و دارای هرج‌ومرج شهری است. بنابراین افزایش توسعه در روستا باعث تغییر الگوی مهاجرت شده و هرچه این سطح توسعه در روستاها افزایش پیدا کند مهاجرت از شهر به روستا بیشتر شده و مهاجرت از روستا به شهر کاهش می‌یابد. از این رو مهاجرت شهر به روستا توازن و تعادل جمعیت در شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها را به همراه دارد و سرریز جمعیت و تراکم بالای شهرها را کنترل می‌کند. با اتخاذ سیاست‌های مناسب و ایجاد زیرساخت‌های لازم، می‌توان از این پدیده به‌عنوان یک فرصت برای توسعه پایدار روستاها بهره برد.

نتیجه‌گیری

مهاجرت معکوس، پدیده‌ای است که در سال‌های اخیر در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، موردتوجه قرار گرفته است. این پدیده به معنای جابه‌جایی جمعیت از مناطق شهری به سمت روستاها و مناطق روستایی است. درحالی‌که در گذشته، مهاجرت از روستا به شهر یک‌روند معمول بود، اکنون شاهد تغییر این جریان در برخی از مناطق هستیم. مهاجرت معکوس، پدیده‌ای است که در سال‌های اخیر به دلایل مختلفی از جمله تغییرات سبک زندگی، توسعه زیرساخت‌ها در روستاها و افزایش آگاهی نسبت به زندگی سالم، موردتوجه قرار گرفته است. این پدیده نه‌تنها برای افراد مهاجر بلکه برای جامعه شهری و روستایی و اقتصاد نیز اهمیت فراوانی دارد. در زمینه مهاجرت معکوس در ایران مطالعات متنوعی با روش‌های مختلف انجام شده است که تأکید آن‌ها بیشتر بر روی علل بروز پدیده مهاجرت معکوس و پیامدهای ناشی از آن در ابعاد مختلف بوده است. فراترکیب این مطالعات، به ما کمک می‌کند تا به یک تصویر کلی و منسجم از وضعیت مهاجرت معکوس در ایران دست یابیم. با انجام فراترکیب، می‌توان الگوهای کلی در مورد عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای این پدیده را شناسایی کرد. این الگوها می‌توانند به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کمک کنند تا سیاست‌های مؤثرتر برای توسعه روستایی و همچنین برنامه‌ریزی و مدیریت این پدیده تدوین کنند.

باتوجه‌به هدف پژوهش، واحد تحلیل در این پژوهش، مقالات علمی - پژوهشی فارسی منتشر شده در زمینه مهاجرت معکوس در پایگاه‌های معتبر علمی مانند گوگل اسکالر (Google scholar)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، نورمگز (Noormags)، مگیران (Magiran)، سیویلیکا (Civilica)، پرتال جامع علوم انسانی و علم نت بوده است. در این پژوهش ۴ مرحله برای ارزیابی و انتخاب در قسمت‌های مختلف از جمله انتخاب و بررسی عنوان، ارزیابی و تحلیل کلیات مقالات موردنظر، بررسی روش انجام کار و بررسی نتایج و یافته‌های، انجام شده است که در ادامه بررسی‌ها از ۶۱ مقاله یافت شده، ۲۶ مقاله حذف شده و ۳۵ مقاله باقی‌مانده است. در این پژوهش برای انتخاب مقالات از روش مهارت‌های ارزیابی حیاتی (CASP) نیز استفاده شد.

باتوجه‌به بررسی ۳۵ مقاله منتخب، علل و پیامدهای این پدیده مورد ارزیابی قرار گرفت. طی این پژوهش، ابتدا معیارها از طریق فرایند کدگذاری استخراج و سپس از طریق فرایند کدگذاری محوری، کلیه مؤلفه‌ها بر اساس مفاهیم مشترک دسته بندی شده‌اند. بر پایه یافته‌ها، ۷ مؤلفه (محیطی - طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، روان‌شناختی، کالبدی و سیاسی) و ۳۲ مفهوم در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت معکوس به روستاها و همچنین ۶ مؤلفه (محیطی - طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، روان‌شناختی و کالبدی) و ۲۷ مفهوم در رابطه با پیامدهای آن استخراج شده‌اند. در بین عوامل مؤثر بر بروز پدیده مهاجرت معکوس در ایران، وضعیت شغلی، میزان سرمایه و درآمد، بهای مسکن، وضعیت هزینه‌های

معیشتی، وضعیت آب‌وهوا و میزان آلودگی و مناسبات خویشاوندی بیشتر مورد تأکید پژوهشگران ایرانی قرار گرفته است. همچنین در بین پیامدهای مهاجرت معکوس، ایجاد شغل و درآمد و آمدن تسهیلات مختلف به روستاها، رشد کارآفرینی در روستاها، توسعه اقتصادی روستاها، تغییر کاربری در روستاها، بازساخت روستایی و توزیع و توازن جمعیت، بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

نتایج این پژوهش می‌تواند اطلاعات ارزشمندی را در اختیار ما قرار دهد که برای تصمیم‌گیری در سطوح مختلف از جمله سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری فردی بسیار سودمند خواهد بود و همچنین می‌تواند مورد استفاده پژوهشگران در مطالعات آتی قرار گیرد. باتوجه به اینکه در این پژوهش صرفاً به مطالعات داخلی پرداخته شده است، پیشنهاد می‌گردد که بررسی تطبیقی عوامل و پیامدهای مهاجرت معکوس با تحلیل محتوای مطالعات خارجی در این زمینه انجام شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که باتوجه به تغییرات سریع در محیط‌زیست، اقتصاد و جامعه نیاز است برخی از موضوعات پژوهشی جدید در این زمینه مانند نقش فناوری نوین (هوش مصنوعی)، نقش تغییرات اقلیمی در مهاجرت معکوس، بررسی الگوهای مهاجرت معکوس در مناطق مختلف ایران، آینده‌نگاری این موضوع و تأثیر آن بر توسعه پایدار روستایی مدنظر پژوهشگران ایرانی قرار گیرد. با ترکیب نتایج مطالعات مختلف (داخل و خارجی)، می‌توان مدل‌های نظری جامع‌تری برای توضیح و تبیین پدیده مهاجرت معکوس ارائه داد. این مدل‌ها می‌توانند به پیش‌بینی روندهای آینده و برنامه‌ریزی برای مقابله با چالش‌های پیش رو کمک کنند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- آذر، علی؛ محبوبی، قربان و صلاحی رنجبری، مهسا. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر در مهاجرت معکوس از کلان‌شهر تبریز به نواحی پیرا-شهری و روستاهای الحاقی. *نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۴(۷۴)، ۲۹-۴۱. [Doi:10.22034/gp.2021.39176.2597](https://doi.org/10.22034/gp.2021.39176.2597)
- افراخته، حسن؛ منافی آذر، رضا و ولائی، محمد. (۱۳۹۴). اثرات مکانی- فضایی مهاجرت بازگشتی در شهرستان میان‌دوآب. *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۱)، ۸۳-۹۸. [Doi:10.22067/jrmp.v5i1.43612](https://doi.org/10.22067/jrmp.v5i1.43612)
- اشتری مهرجردی، ابازر؛ اسلامی، ایمان و خنجری، ملیحه. (۱۳۹۸). توسعه کشاورزی- روستایی در سایه مهاجرت معکوس. *چهارمین کنگره بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط‌زیست و گردشگری؛ ایران؛ تبریز.*

- ابراهیمزاده، حسین؛ اشتری مهرجردی، اباذر و اسلامی، ایمان. (۱۳۹۸). مهاجرت معکوس روستایی با تغییر سبک زندگی شهری. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۲(۱)، ۱۸۶-۱۶۹. [Dor:20.1001.1.66972251.1398.12.1.9.7](https://doi.org/10.22285/229.1398.12.1.9.7)
- باقری قرجه غیائی، عذرا. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر مهاجرت معکوس بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: منطقه قره چمن واقع در استان آذربایجان شرقی). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه پیام‌نور تهران، دانشکده کشاورزی، گروه کشاورزی.
- پناهی، لیلا و پیشرو، حمدا. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱(۲)، ۴۱-۵۰.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و رجبی سناجردی، حسین. (۱۳۸۲). نظریه‌های شهر و پیرامون. چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ربانی، رسول؛ طاهری، زهرا و روستا، زهرا. (۱۳۹۰). بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی-اقتصادی (مطالعه موردی مهاجران روستائین شهرهای تنکابن و رامسر). *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۵(۲)، ۸۳-۱۰۸. [Dor:20.1001.1.22285229.1390.2.5.5.9](https://doi.org/10.22285/229.1390.2.5.5.9)
- شایان، حمید؛ عرفانی، زینب و سجاسی قیداری، حمدا. (۱۴۰۰). تحلیل مقایسه‌ای مهاجرت معکوس (شهری-روستایی) ایران در مقیاس استانی. *فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا*، ۳(۲)، ۱۸-۱. [Doi:10.22077/VSSD.2021.4791.1044](https://doi.org/10.22077/VSSD.2021.4791.1044)
- شمس‌الدینی، علی و گرجیان، پروین. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر در مهاجرت روستائیان به شهرها، با تأکید بر شبکه مهاجرت (مورد: دهستان رستم دو). *مجله چشم‌انداز جغرافیایی*، ۵(۱۱)، ۹۲-۷۵.
- طاهری، محسن؛ ارمغان، سیمین و ولی شریعت‌پناهی، مجید. (۱۳۹۹). تبیین نقش مهاجرت‌های معکوس در توسعه اقتصادی - اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه روستاهای منطقه ۱۹). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۲(۴)، ۹۲-۷۶. [Dor:20.1001.1.66972251.1399.12.4.5.3](https://doi.org/10.22285/229.1399.12.4.5.3)
- ظاهری، محمد. (۱۳۹۰). تحلیلی بر تأثیرات متقابل فضایی کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی پیرامون با تأکید بر مهاجرت معکوس و عوامل تأثیرگذار بر آن. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۲۶(۱۰۲)، ۱۸۸-۱۶۹.
- عباسی، محرم؛ ابراهیمی، الهام؛ شیخی قهی؛ ملیحه و اکبری، علیرضا. (۱۳۹۸). تحلیل سطوح مفهوم سرمایه اجتماعی با رویکرد فراترکیب. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۰(۲)، ۷۸-۵۵. [doi: 10.30465/scs.2019.4199](https://doi.org/10.30465/scs.2019.4199)
- مهاجرانی، علی‌اصغر و روستا، زهرا. (۱۳۹۳). بررسی مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و تغییرات فرهنگی و سیاسی در روستاهای شهرستان‌های تنکابن و رامسر واقع در استان مازندران ۱۳۸۵-۱۳۹۰. *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۵(۱۳)، ۱۹۴-۱۶۷.
- محمدی، گلشن؛ سجادی، سید مجتبی و سخدری، کمال. (۱۳۹۸). مدل تصمیم‌گیری کارآفرینی: رویکرد فراترکیب. *نشریه چشم‌انداز مدیریت صنعتی*، ۹(۳)، ۸۷-۱۰۸. [Doi:10.52547/jimp.9.3.87](https://doi.org/10.52547/jimp.9.3.87)
- ملکی، زهرا؛ مولایی هاشجین، نصرالله و قرشی مینا‌آباد، محمد باسط. (۱۳۹۸). نقش مهاجرت معکوس در تحولات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی روستاهای ساحلی شهرستان رشت. *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۹(۳۶)، ۶۱۲-۵۸۷. [Dor:20.1001.1.22286462.1398.9.4.8.8](https://doi.org/10.22286/462.1398.9.4.8.8)
- یعقوبی، جعفر و زبیدی، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایجرود-استان زنجان. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۹(۲)، ۲۰۲-۱۹۶. [Doi:10.22059/jrur.2018.229925.1118](https://doi.org/10.22059/jrur.2018.229925.1118)

References

- Azar, A., Mahboubi, G. & Salahi Ranbari, M. (2021). Investigating the factors influencing the Reverse Migration from Tabriz metropolis to the Suburbs and adjoining villages. *Journal of Geography and Planning*, 24(74), 29-41. [doi: 10.22034/gp.2021.39176.2597](https://doi.org/10.22034/gp.2021.39176.2597) [In Persian].

- Afrakhteh, H., Manafiazar, R. & Valaei, M. (2016). The Spatial-Local Effects of Return Migration in Miyandoab County. *Journal of Research and Rural Planning*, 5(1), 83-98. doi: 10.22067/jrrp.v5i1.43612 [In Persian].
- Ashtari Mehrjerdi, A., Eslami, I., & Khanjari, M. (2019). Agricultural-rural development in the shadow of reverse migration. *4th International Congress of Developing Agriculture, Natural Resources, Environment and Tourism of Iran*, Tabriz. [In Persian].
- Abbasi, M., Ebrahimi, E., Sheikh Ghahi, M., & Akbari, A. (2019). Analyzing Levels of the Social Capital Concept Using Meta-synthesis Approach. *Sociological Cultural Studies*, 10(2), 55-78. doi: 10.30465/scs.2019.4199 [In Persian].
- Andersen, H. S. (2011). Explanations for long-distance counter-urban migration into fringe areas in Denmark. *Population, Space and Place*, 17(5), 627-641. <https://doi.org/10.1002/psp.568>
- Arggarwal M., & Singht S. (2021). Reverse Migration: A State Potential. *International Journal of Policy Sciences and Law*, 1(3), 1249-1276.
- Asadzadeh, A., Kotter, Th., Fekete, A., Moghadas, M., Alizadeh, M., Zebardast, E., Weiss, D., Basirat, M., & Hutter, G. (2022). *Urbanization, migration, and the challenges of resilience thinking in urban planning: Insights from two contrasting planning systems in Germany and Iran*. Cities Elsevier Ltd, 115, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103642>
- Bagheri Gharje Gharaei, O. (2015). *Investigating the impact of reverse migration on rural development; (Case study: Qarachaman region located in East Azarbaijan province)*. Master's Thesis, Payame Noor University of Tehran, Faculty of Agriculture, Department of Agriculture [In Persian].
- Bekiroglu, D., & Utkur Gulluhan, N. (2022). Trends of thinking skills in social studies and life studies courses: A meta-synthesis study. *Thinking skills and creativity*, 45, 2-21. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101099>
- Buttazzoni, A., Nelson Ferguson, K., & Gilliland, J. (2023). Barriers to and facilitators of active travel from the youth perspective: A qualitative meta-synthesis. *SSM - Population health*, 22, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2023.101369>
- Demurger, S., & Xu, H. (2011). Return Migrants: The Rise of New Entrepreneurs in Rural China, *World development*, 39(10), 1-38. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.04.027>
- Ebrahimzadeh Asamin., H., Ashtari Mehrjerdi, A., & Eslami, I. (2019). Rural reverse migration with urban lifestyle change. *New Attitudes in Human Geography*, 12(1). Dor:20.1001.1.66972251.1398.12.1.9.7 [In Persian].
- Farrell, M., Mahon, M., & McDonagh, J. (2012). The rural as a return migration destination. *European countryside*, 1, 31-44. <https://doi.org/10.2478/v10091-012-0012-9>
- Fayyaz, Z. S., Shahivandi, A., & Shafiei, Z. (2019). The analysis of the ecosystem capacity of Semirom county in the direction of return migration planning. *Journal of research and rural planning*, 9(1), 91-112. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v9i1.80672>
- Mohajerani, A.A., & Rusta, Z. (2015). An evaluation of the economic, social, cultural, and political impact of reverse migration on villages of Tonekabon and Ramsar in Mazandaran province. *Journal of Sociological Urban Studies*, 5(13), 167-194 [In Persian].
- Mohammadi, G., Sajadi, S. M., & Sakhdari, K. (2019). Entrepreneurial Decision-Making Model: A Meta-Synthesis Approach. *Journal of Industrial Management Perspective*, 9(3), 87-108. doi: 10.52547/jimp.9.3.8 [In Persian].
- Maleki, Z., Molaei Hashjin, N., & Ghorshi Mina Abad, M. B. (2019). The role of reverse migration in socio-economic and cultural developments in Rasht coastal villages. *Geography (Regional Planning)*, 9(36), 587-612. Dor:20.1001.1.22286462.1398.9.4.8.8 [In Persian].
- Ndreka, A. (2019). Return migration and re-integration of returnees challenges in the origin country. *Research in social change*, 11(3), 4-24. <https://doi.org/10.2478/rsc-2019-0012>
- Panahi, L., & Pishro, H. (2011). Analyzing of effective factors on rural young immigration of cities (Case Study: central villages Marvdasht). *Journal of Regional*, 1(2), 41_50 [In Persian].
- Papoli, Yazdi, M.H., & Rajabi Sanajerdi, H. (2004). *The theory of urban and surrounding*. Edition 1, Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT)[In Persian].

- Pedersen, H. D., & Therkelsen, A. (2022). Being a part of and apart from. Return migrants' ambivalent attachment to rural places. *Journal of Rural Studies*, 94, 91-98. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.05.015>
- Rabani, R., Taheri, Z., & Rusta, Z. (2011). Investigating the causes of reverse migration incentives and its impact on socio-economic development (Case study of rural migrants in Tonekabon and Ramsar cities), *Journal of Urban Research and Planning*, 2(5), 83-108. [Dor:20.1001.1.22285229.1390.2.5.5.9](https://doi.org/10.1001.1.22285229.1390.2.5.5.9) [In Persian].
- Shayan, H., Erfani, Z. & Sojasi Ghidari, H. (2021). Comparative analysis of reverse migration (urban-rural)Iran on a provincial scale. *Village and Space Sustainable Development*, 2(3), 1-18. [doi: 10.22077/vssd.2021.4791.1044](https://doi.org/10.22077/vssd.2021.4791.1044) [In Persian]
- Shamsoldini, A., & Gorjian, P. (2010). Effective factors in the migration of villagers to cities, with an emphasis on the migration network (Case: Rostam Do District). *Journal of Geographical Landscape*, 5(11) [In Persian]
- Sandow, E., & Lundholm, E.(2023). Leaving the City: Counterurbanisation and Internal Return Migration in Sweden. *Eur J Population* 39(7) 1-25. <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09649-4>
- Taheri, M., Armaghan, S., & Vali Shariat Panahi, M. (2020). Explaining the role of reverse migrations in the socio-economic development of rural settlements (case study of villages in region 19). *Journal of New Perspectives in Human Geography*, 12(4), 76-92. [dor:20.1001.1.66972251.1399.12.4.5.3](https://doi.org/10.1001.1.66972251.1399.12.4.5.3) [In Persian].
- Yaghoubi, J., & Zobeidi, T. (2018). Assessing Reverse Migration's Motivations and Consequences in Ijroud County, Zanjan Province. *Journal of Rural Research*, 9(2), 196-209. [doi: 10.22059/jrur.2018.229925.1118](https://doi.org/10.22059/jrur.2018.229925.1118) [In Persian].
- Zahri, M. (2011). An analysis of interactive space effects of Tabriz metropolis and dormitory villages of surrounding with an emphasis on reverse immigration and factors influencing it. *Geographical Research*, 26(102), 169-188.[In Persian]
- Zaiceva, A., & Zimmermann, K. F. (2012). Returning home at times of trouble? Return migration of EU enlargement migrants during the crisis. *IZA Discussion paper*, 7111, 1-28.
- Zhu, Y., Wang, W. W., Lin, L., Shen, J., & Ren, Q. (2021). Return migration and in situ urbanization of migrant sending areas: Insights from a survey of seven provinces in China. *Cities*, 115, 1-10.<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103242>.